

Współczesna Gospodarka

Contemporary Economy
Electronic Scientific Journal
www.wspolczesnagospodarka.pl

Vol. 4 Issue 4 (2013) 15-24
ISSN 2082-677X

KENIA – ŚWIATOWY LIDER W PŁATNOŚCIACH MOBILNYCH

Eugeniusz Gostomski, Tomasz Michałowski

Streszczenie

W ostatnim dziesięcioleciu miała miejsce prawdziwa rewolucja w kenijskiej bankowości związana z rozwojem telefonii komórkowej i płatności mobilnych w analizowanym kraju. W 2007 roku największy operator telefonii komórkowej w Kenii wprowadził w życie oparty na telefonach komórkowych system płatności mobilnych M-Pesa, który w krótkim czasie osiągnął spektakularny sukces. Obecnie mieszkańcy Kenii mogą korzystać za pomocą telefonu komórkowego także z innych podstawowych usług finansowych, takich jak lokowanie oszczędności i zaciąganie mikrokredytów.

Słowa kluczowe: bankowość mobilna, płatności mobilne, Kenia

Wstęp

W ostatnim dziesięcioleciu miał miejsce bardzo szybki rozwój telefonii komórkowej w Kenii. Stał się on podstawą niespotykanego nigdzie indziej na świecie gwałtownego rozwoju płatności mobilnych, czyli płatności dokonywanych za pomocą telefonu komórkowego. Rewolucja w zakresie płatności mobilnych w Kenii miała istotny wpływ na życie gospodarcze i społeczne wspomnianego kraju.

Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju kenijskiej bankowości mobilnej. Po krótkiej charakterystyce gospodarki Kenii autorzy przedstawiają ekspansję telefonii komórkowej oraz funkcjonowanie systemu bankowości mobilnej w tym kraju. Opisują m.in. wykorzystanie bankowości mobilnej jako narzędzia umożliwiającego gromadzenie oszczędności i korzystanie z kredytów.

1. Gospodarka Kenii – struktura i poziom rozwoju

Kenia to kraj położony nad równikiem we Wschodniej Afryce o powierzchni 583 tys. km² i 43 milionach bardzo zróżnicowanych pod względem etnicznym mieszkańców, z których większość stanowią chrześcijanie (katolicy i protestanci). Od 1963 roku jest niepodległym krajem, a od 1964 roku członkiem Brytyjskiej Wspólnoty Narodów. Większość obszaru Kenii stanowi rozległy płaskowyż o wysokości od 500 do 3000 m n.p.m., na zachodzie przecięty

głębokim rowem tektonicznym. Kraj znajduje się w zasięgu klimatu równikowego o wyrównanych temperaturach w ciągu całego roku. Wielką plagą Kenii utrudniającą rozwój rolnictwa są częste susze dotykające 70% powierzchni kraju, które niosą ze sobą systematyczne zagrożenie śmiercią głodową dla ponad trzech milionów jej mieszkańców.

Kenia nie uchodziła za kraj szczerze wyposażony przez naturę w bogactwa naturalne. Znane były tylko jej bogate zasoby wapienia, sody, soli kamiennej i kamieni szlachetnych. Jednak sytuacja zmieniła się w dwóch ostatnich latach, gdy u wybrzeży kraju odkryto znaczące złoża gazu ziemnego, a w północno-zachodniej części kraju bogate złoża ropy naftowej. Ponadto w odczuwającym brak wody regionie Turkana odkryte zostały gigantyczne podziemne zasoby słodkiej wody, które mogą radykalnie zmienić zaopatrzenie kraju w wodę, gdy tylko zbudowane zostaną odpowiednie pompy i wodociągi. Na świecie Kenia znana jest z powodu ogromnego bogactwa dzikich zwierząt, ze względu na które utworzono wiele rezerwatów i parków narodowych, przyciągających tysiące turystów z całego świata.

Choć w ostatnich trzech dekadach średnie roczne tempo wzrostu gospodarczego w Kenii wynosiło 3,5% oraz istotnie zmniejszyła się śmiertelność dzieci do 5 roku życia (do 72 na 1000 urodzeń) i spadł udział analfabetów w populacji osób dorosłych do 13%, kraj ten ciągle należy do najuboższych na świecie z bardzo niskim wskaźnikiem rozwoju społecznego Human Development Index – HDI). Pod względem wielkości PKB *per capita* liczonego według parytetu siły nabywczej (1802 USD w 2012 roku), plasuje się na 158 miejscu (na 187 sklasyfikowanych krajów), a wskaźnik rozwoju społecznego HDI sytuuje ją na 145 miejscu (2012 r.). Około 40% Kenijczyków żyje w ubóstwie, dysponując dochodem poniżej 2 dolarów na osobę dziennie. Aż 60% mieszkańców Nairobi żyje w slumsach.

Od lat 90. ubiegłego stulecia rząd kenijski prowadzi liberalną politykę gospodarczą opartą na prywatnej własności środków produkcji. Kraj jest otwarty na współpracę gospodarczą i przyjaźnie nastawiony do inwestorów zagranicznych. 1 lipca 2010 roku Wspólnota Wschodnioafrykańska, którą tworzy Kenia wraz z Ugandą, Tanzanią, Burundi i Rwandą, przekształcona została we wspólny rynek. Kenia ze swoim portem w Mombasie, zmodernizowaną drogą szybkiego ruchu Kampala – Nairobi – Mombasa i ważną linią kolejową łączącą Ugandę przez Nairobi z Mombasą dysponuje najlepszą infrastrukturą transportową we Wspólnocie Wschodnioafrykańskiej, która stanowi podstawę nasilającej się wymiany towarowej w ramach tworzonego wspólnego rynku. Z postępującej integracji gospodarczej Kenia odnosi korzyści, które mogłyby być jeszcze większe, gdyby przepływu towarów w ramach Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej nie utrudniały liczne ograniczenia pozataryfowe.

W obecnej dekadzie kenijska gospodarka rozwija się w tempie 4-5% rocznie. Stopa inflacji, która na początku dekady wynosiła 20%, spadła w 2012 roku do 4,1%. Ważnym motorem rozwoju gospodarczego w ostatnich latach jest turystyka i budownictwo, czemu sprzyjają korzystne kredyty dla przedsiębiorców i finansowanie przez państwo na dużą skalę inwestycji infrastrukturalnych.

Wielkim nierozwiązanym problemem Kenii jest korporacja i nepotyzm. Pod względem wskaźnika transparentności Kenia plasuje się na 134 miejscu wśród 176 sklasyfikowanych krajów. Tradycyjnie boryka się ona z wysokim bezrobociem, które wraz z bezrobociem ukrytym przekracza 40%.

Najważniejszym sektorem gospodarczym w Kenii jest rolnictwo, od którego rozwoju zależy bezpośrednio lub pośrednio los 70-80% wszystkich pracujących w tym kraju. Jego udział wraz z leśnictwem i rybołówstwem w tworzeniu PKB wynosi 27%. Główne produkty kenijskiego rolnictwa to trzcina cukrowa, kukurydza, herbata, kawa, warzywa, owoce, kwiaty cięte, mięso i zwierzęta hodowlane. Na wsi występuje duży głód ziemi uprawnej, szczególnie w wielodzietnych rodzinach chłopskich, a na skutek systematycznie kurczącej się powierzchni pastwisk zagrożony jest byt żyjących jeszcze w tym kraju nomadów.

Sektor przemysłowy w Kenii jest lepiej rozwinięty niż w innych krajach Afryki Subsaharyjskiej i dostarcza 19% PKB. Przemysł przetwórczy jest zdominowany przez produkcję żywności, rafinację ropy naftowej, produkcję cementu, artykułów gospodarstwa domowego, pojazdów silnikowych, narzędzi i w mniejszym stopniu tekstyliów. Stopniowo też wzrasta udział towarów przemysłowych w kenijskim eksporcie.

Dwie trzecie PKB Kenii wytwarza sektor usługowy. Znaczącym źródłem dewiz jest turystyka zagraniczna (w 2011 roku dzięki turystyce Kenia zarobiła prawie 5 mld USD). Branża turystyczna generuje 14% PKB i daje utrzymanie 12% mieszkańców kraju. W 2012 roku do Kenii przyjechało z zagranicy 1,8 mln turystów, najwięcej z Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, RPA i Tanzanii, ale największą dynamikę cechowały się przyjazdy z nowych rynków turystycznych, takich jak kraje Europy Środkowo-Wschodniej, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Chiny i Korea Południowa. Turystów najbardziej przyciąga safari i uznawane za najpiękniejsze na świecie plaże nad Oceanem Indyjskim. Zagrożeniem dla dynamicznego rozwoju turystyki są zamachy terrorystyczne, od których nie jest wolna Kenia. Obniżają one bezpieczeństwo kraju i zniechęcają turystów do jego odwiedzania.

Kenijski eksport towarów w 2010 roku wyniósł 5,2 mld USD, a import 12,1 mld USD. Kenia eksportuje przede wszystkim herbatę, ananasy, kawę i surowce mineralne, a importuje ropę naftową, chemikalia, maszyny i środki transportu. Najważniejszymi partnerami handlowymi w eksporcie są: Uganda, Wielka Brytania, Tanzania i Holandia, a w imporcie Zjednoczone Emiraty Arabskie, Chiny, Indie, RPA i Japonia. Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych dokonanych w 2011 roku w Kenii wynosiła 335 mln USD, a ich skumulowana wartość na koniec 2011 roku osiągnęła 2,6 mld USD¹.

W polskim handlu zagranicznym Kenia nie odgrywa większej roli – eksport w 2011 roku wyniósł 16,9 mln EUR i obejmował przede wszystkim odzież, opony i aparaturę wodociągowo-kanalizacyjną), a import wyniósł 23 mln EUR i obejmował głównie przywóz herbaty, kawy i ananasów².

2. Kenijskie sukcesy w telefonii komórkowej i płatnościach mobilnych

W ostatnim dziesięcioleciu miała miejsce prawdziwa rewolucja w kenijskiej bankowości związana z rozwojem telefonii komórkowej i płatności mobilnych w analizowanym kraju. Kenię zaczęto nazywać „Doliną Krzemową bankowości”³. W tablicy 1 przedstawiono kształtowanie się liczby telefonów komórkowych w Kenii w latach 2001-2012.

W latach 2001-2012 liczba telefonów komórkowych w Kenii zwiększyła się 51 razy i pod koniec tego okresu wynosiła 30,7 mln sztuk. W 2012 roku na 100 mieszkańców kraju przypadały 72 telefony komórkowe. Według danych na koniec 2011 roku 80% dorosłych Kenijczyków posiadało swój telefon komórkowy, dodatkowo 10% korzystało stale z telefonu należącego do innej osoby w danym gospodarstwie domowym, a 3% osób pełnoletnich w razie potrzeby telefonowało z komórki osoby spoza rodziny. Na terenach wiejskich odsetek osób z własnym telefonem mobilnym w populacji dorosłych mieszkańców był nieco niższy i wynosił 77%. Średnio na jedno gospodarstwo domowe w Kenii przypada 2,4 telefonu komórkowego⁴. Wśród osób korzystających z telefonii mobilnej w Kenii są także biedacy żyjący w slumsach dużych miast za mniej niż dwa dolary dziennie i osoby bez dostępu do elektryczności, które w celu załadowania baterii muszą udać się do kogoś kto posiada baterię solarną lub do punktu z dostępem do prądu.

¹ *Wirtschaft in Kenia, Botschaft der Bundesrepublik Deutschland Nairobi*, <http://www.nairobi.diplo.de> (10.11.2013).

² Ambasada RP w Nairobi, *Kenia. Współpraca dwustronna*, <http://www.nairobi.msz.gov.pl> (10.11.2013).

³ A. Perry, N. Wadhams, *Kenya's Banking Revolution*, „Time”, 31 January 2011.

⁴ G. Demombynes, A. Thegeya, *Kenya's Mobile Revolution and the Promise of Mobile Savings*, The World Bank, Africa Region, Washington, D.C., March 2012, s. 3.

Tablica 1. Telefony komórkowe w Kenii w latach 2001-2012

Rok	Liczba telefonów w tys.	Liczba telefonów na 100 mieszkańców
2001	600	1,87
2002	1 187	3,61
2003	1 591	4,71
2004	2 546	7,34
2005	4 612	12,94
2006	7 340	20,09
2007	11 349	30,28
2008	16 304	42,40
2009	19 365	49,07
2010	24 969	61,63
2011	28 081	67,49
2012	30 732	71,89

Źródło: World Development Indicators, <http://databank.worldbank.org> (05.11.2013).

Telefony komórkowe w Afryce nie są zbędnym luksusem, lecz stanowią substytut infrastruktury transportowej, której brak na znacznej części zamieszkałego terytorium tego kontynentu. Umożliwiają nie tylko rozmawianie z rodziną, ale też pozyskiwanie informacji handlowych albo o rynku pracy. Powala to na lepsze funkcjonowanie rynku dzięki taniemu pozyskiwaniu informacji o najtańszych ofertach.

Z badań przeprowadzonych przez London Business School wynika, iż każde dodatkowe 10 telefonów komórkowych na 100 mieszkańców w krajach rozwijających takich jak Kenia prowadzi do wzrostu PKB o 0,6-1,2%⁵.

W 1997 roku w Kenii powstała firma telekomunikacyjna Safaricom, która dzisiaj jest największym operatorem telefonii komórkowej w tym kraju. 40% jej kapitału akcyjnego należy do brytyjskiego giganta telekomunikacyjnego Vodafone. W 2007 roku Safaricom przy wsparciu brytyjskich naukowców i częściowo za pieniądze brytyjskiej agencji d/s rozwoju wprowadził w życie oparty na telefonach komórkowych system płatności mobilnych M-Pesa („M” – pochodzi od słowa „mobile”, a „pesa” w języku suahili oznacza „pieniądze”). W krótkim czasie system M-Pesa osiągnął spektakularny sukces nie tylko w Kenii, ale także w Tanzanii, Afganistanie, Egipcie i innych krajach, w których wprowadzono wzorowane na nim rozwiązania w zakresie bankowości mobilnej. W ciągu pierwszego roku funkcjonowania systemu liczba jego klientów wzrosła do 1,6 mln, a pod koniec 2011 roku wynosiła już 14 milionów. Udział operatora Safaricom w kenijskim rynku płatności mobilnych stanowi 77%⁶.

3. Funkcjonowanie systemu bankowości mobilnej

M-Pesa jest prostym, tanim i bezpiecznym niebankowym systemem płatności mobilnych, umożliwiającym korzystanie za pomocą telefonu komórkowego także z innych podstawowych usług finansowych, takich jak lokowanie oszczędności i zaciąganie mikrokredytów. Aby być klientem M-Pesa, należy zarejestrować się u jednego spośród 48 tys. agentów tego systemu w jego punkcie sprzedaży: w sklepie, supermarkecie, w kawiarence internetowej, na stacji benzynowej lub na poczcie. Z kolei agenci są zarejestrowani w centrali M-Pesa. Aby zostać agentem systemu M-Pesa trzeba uzyskać licencję, która kosztuje około 1000 euro. Po zarejestrowaniu się u agenta klient otrzymuje kartę SIM z funkcją M-Pesa, numerem i PIN-em.

⁵ A. Perry, N. Wadhams, op. cit.

⁶ http://www.safaricom.co.ke/mpes_timeline/timeline.html (10.11.2013).

Tym samym klientowi zostaje otwarte konto, na które należy wpłacić poprzez dowolnego agenta pieniądze, czyli załadować konto/kartę SIM. Ładowanie konta odbywa się w następujący sposób: klient udaje się do jednego z agentów systemu M-Pesa, podaje mu numer swego konta (jest on zapisany w telefonie komórkowym), określa jaką kwotę zamierza wpłacić i dokonuje wpłaty na ręce agenta. Agent przywołuje na swój telefon komórkowy program M-Pesa, wpisuje numer konta osoby wpłacającej pieniądze, kwotę i potwierdza dokonanie przez nią wpłaty. Następnie oboje, tzn. agent i klient, otrzymują SMS potwierdzający dokonanie wpłaty pieniędzy. Telefon komórkowy funkcjonuje tutaj podobnie jak karta przedpłacona czy elektroniczna portmonetka. Środki załadowane na konto/kartę SIM mogą stanowić lokatę pieniężną, służyć do zapłaty w różnych punktach handlowych lub zostać przesłane na określone konto. Ze względu na to, że mężczyźni w Kenii często pracują daleko od swoich rodzin, istnieje duże zapotrzebowanie na szybkie i tanie dokonywanie transferów pieniężnych między różnymi kontami, co właśnie umożliwia system M-Pesa.

Transfer środków w systemie M-Pesa odbywa się w ten sposób, że osoba wysyłająca pieniądze w menu swego telefonu wybiera funkcję „transfer pieniędzy”, wpisuje numer rachunku odbiorcy, podaje kwotę transferu i potwierdza powyższe czynności swoim PIN-em. Również ta transakcja zostaje ostatecznie potwierdzona przez wysłanie przez system SMS do obu jej uczestników: wysyłającego i odbiorcy. W przypadku pomylenia się nadawcy i wysłania pieniędzy na niewłaściwe konto, może on je z powrotem odzyskać, jednak pod warunkiem, że środki te jeszcze znajdują się na tym koncie⁷. Warto podkreślić, że możliwy jest transfer pieniędzy nie tylko w ramach systemu M-Pesa, ale także do osób mających rachunki u innych operatorów.

Środki ulokowane w systemie M-Pesa mogą być podjęte z konta (karty telefonicznej) u każdego agenta. W tym celu należy u agenta potwierdzić swoją tożsamość, wybrać w menu M-Pesa swego telefonu komórkowego opcję „wypłata gotówki”, następnie trzeba wpisać w odpowiednie pole numer agenta, kwotę wypłaty i swój PIN. W kolejnej fazie realizacji tej transakcji agent i klient otrzymują potwierdzenia za pomocą SMS, a ponadto klient musi potwierdzić otrzymanie pieniędzy w księdze protokółarnej agenta.

Za pomocą systemu M-Pesa w Kenii można też otrzymywać wynagrodzenie za pracę i regulować rachunki na rzecz sprzedawców towarów bądź usług. Zapłata następuje w następujący sposób: klient wybiera w swoim telefonie funkcję „płacenie rachunków”, wypełnia pole „numer przedsiębiorstwa” i „numer konta”. Potrzebne tutaj informacje otrzymuje od sprzedawcy lub swego kontrahenta. Następnie klient wpisuje kwotę płatności, swój PIN i zatwierdza całą operację.

Pod koniec 2011 roku już 73% Kenijczyków powyżej 18 roku życia korzystało z płatności mobilnych. 68% udziału w rynku miał Safaricom, a reszta przypadała na siedmiu innych operatorów telefonii komórkowej, którzy oferowali klientom podobny do M-Pesa model płatności mobilnych. Z badań ankietowych wynika, że 23% dorosłych Kenijczyków przesyła lub otrzymuje pieniądze z wykorzystaniem telefonu komórkowego raz dziennie lub częściej. W czwartym kwartale 2011 roku w Kenii dokonano 19 milionów płatności mobilnych na łączną kwotę 1607 mln EUR⁸. Według danych Banku Centralnego Kenii w pierwszym kwartale 2013 roku tą drogą przekazano 5 mld USD, a dostęp do płatności mobilnych miało już 17 milionów dorosłych mieszkańców tego kraju.

⁷ D. Schiereck, A. Tielmann, *Von Kenia lernen?* „Die Bank” 1/2013, s. 69.

⁸ Communications Commission of Kenya, <http://www.cck.go.ke> (02.10.2013).

4. Oszczędzanie i korzystanie z kredytów poprzez system bankowości elektronicznej

Rozwój bankowości elektronicznej opartej na telefonii komórkowej przyniósł mieszkańcom Kenii nowe możliwości w zakresie gromadzenia oszczędności oraz korzystania z kredytów. Korzystając z telefonu komórkowego mogą oni lokować środki na dwa różne sposoby⁹. Pierwszy, a zarazem najprostszy z nich, polega na załadowaniu w ramach systemu M-Pesa (lub podobnego systemu) środków na konto/kartę SIM. Jak łatwo zauważyć, ta forma gromadzenia i przechowywania kapitału nie daje użytkownikowi zysków w postaci odsetek. Druga metoda lokowania oszczędności wiąże się z dostępem – poprzez telefon komórkowy – do rachunku, który umożliwia klientowi korzystanie z podstawowych usług finansowych nieograniczonych jedynie do przechowywania i transferu środków pieniężnych. Rachunek taki może przynosić korzyści w postaci oprocentowania ulokowanych środków, dostępu do mikrokredytów czy usług ubezpieczeniowych.

W okresie ostatnich kilku lat w Kenii miał miejsce bardzo szybki rozwój systemów oferujących dostęp do rachunków bankowych poprzez telefony komórkowe. W grudniu 2010 roku w kraju tym funkcjonowało łącznie 7 tego typu systemów¹⁰. Korzystanie z nich wymagało założenia tradycyjnego rachunku w banku stacjonarnym. Wyjątek stanowił system M-Kesho uruchomiony w maju 2010 roku przez Safaricom wspólnie z Equity Bank – największym pod względem bazy klientów bankiem kenijskim. System ten, powiązany z M-Peso, wymaga od klientów otwarcia rachunku w Equity Bank. Można to uczynić zarówno w oddziale tego banku, jak i za pośrednictwem agentów systemu M-Pesa. Platforma M-Kesho umożliwia transfer środków z rachunku w Equity Bank na konto M-Pesa, a także wpłatę środków z konta M-Pesa na rachunek M-Kesho. Oszczędności zgromadzone na tym ostatnim rachunku są oprocentowane, a stopa procentowa w skali roku waha się od 0,5% dla sald nieprzekraczających 2000 KES do 3% dla sald powyżej 10000 KES. Środki zgromadzone na rachunku M-Kesho objęte są systemem gwarancji depozytów.

Rachunek M-Kesho umożliwia również dostęp do mikrokredytów o wartości od 100 do 5000 KES. Termin ich spłaty wynosi do 30 dni. Wniosek o kredyt złożyć można poprzez system M-Pesa. Opłata wynosi 10% wartości kredytu, nie mniej jednak niż 20 KES.

Początkowo platforma M-Kesho spotkała się z entuzjastycznym przyjęciem ze strony użytkowników M-Pesa. W okresie pierwszych 3 miesięcy funkcjonowania jej użytkownikami zostało ponad 600 tys. klientów. Wbrew oczekiwaniom nie powtórzyła ona jednak sukcesu M-Pesa. Jak zauważają analitycy, przyczyną wejścia produktu w fazę zastoju było skoncentrowanie się Safaricom i Equity Bank na promowaniu własnych marek kosztem wspierania wspólnie świadczonych usług¹¹.

W listopadzie 2012 r. Safaricom wraz z bankiem Commercial Bank of Africa (CBA) uruchomił system M-Shwari. CBA jest jednym z największych prywatnych banków w Kenii, który koncentruje się na bankowości korporacyjnej i instytucjonalnej. Jak wskazuje się, za wyborem CBA przez Safaricom przemawiał przede wszystkim brak ambicji wspomnianego banku w zakresie kreowania własnej marki na rynku bankowości detalicznej. Biorąc pod uwagę fakt, że oddziały banku CBA nie są ukierunkowane na klientów detalicznych, otwarcia rachunku bankowego M-Shwari dokonuje się przez telefon komórkowy, korzystając z platformy M-Pesa, bez konieczności wypełniania jakichkolwiek formularzy. CBA do

⁹ G. Demombynes, A. Thegeya, op. cit., s. 8-9.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ I. Mas, T. Omwansa, *NexThought Monday – A Close Look at Safaricom's M-Shwari: Mobile, yes, but how 'cool' is it for customers?*, December 10, 2012, <http://www.nextbillion.net> (02.12.2013).

prowadzenia rachunków wykorzystuje dane klientów M-Pesa przechowywane przez Safaricom¹².

M-Shwari umożliwia użytkownikom korzystanie z rachunku oszczędnościowego, którego oprocentowanie w skali roku wynosi od 2% do 5%, tj. powyżej tego co oferują inne banki (0-1,6%). Środki zgromadzone na rachunku M-Shwari podlegają ochronie depozytów. Płatności na rachunek M-Shwari dokonać można wyłącznie z konta M-Pesa. M-Shwari nie daje możliwości wykonywania zewnętrznych transferów i płatności. W tym celu konieczne jest przelanie środków z powrotem na konto M-Pesa. Biorąc pod uwagę powyższe, rachunek M-Shwari trudno uznać za „pełnowartościowy” rachunek bankowy.

Niewątpliwą korzyścią dla użytkownika M-Shwari jest to, że w odróżnieniu od przelewów dokonywanych z rachunku M-Kesho na konto M-Pesa, które podlegają opłatom, transfery środków pomiędzy rachunkiem M-Shwari a kontem M-Pesa są darmowe.

Użytkownicy M-Shwari mają również dostęp do krótkoterminowych kredytów z miesięcznym terminem spłaty o wartości od 100 KES do 20000 KES. Po złożeniu poprzez system wniosku o kredyt klient błyskawicznie otrzymuje odpowiedź. Ocena kredytowa oparta jest na historii uwzględniającej dotychczasowe korzystanie przez klienta z sieci telekomunikacyjnej Safaricom oraz systemu M-Shwari, wielkości sald oszczędności w ramach M-Shwari oraz spłat kredytów uzyskanych wcześniej w ramach omawianego produktu. W przypadku niespłacenia kredytu w terminie podlega on rolowaniu na kolejny miesiąc, a jakiegokolwiek salda oszczędności w ramach systemu M-Shwari (ale nie M-Pesa) zostają zamrożone aż do należnej kwoty kredytu. Po upływie 60 dni klient, który nie spłacił kredytu, ryzykuje zamknięciem przez bank rachunku i wysłaniem raportu do biura informacji kredytowej¹³.

Warto wspomnieć, że opłata za kredyt wynosi 7,5% jego wartości i jest dużo niższa od tej, która kształtuje się na rynku.

Wprowadzenie systemu M-Shwari uznać należy za wspólny sukces Safaricom i CBA. W pierwszym dniu funkcjonowania platformy otwarto ponad 70 tys. rachunków¹⁴. Dzięki analizowanemu produktowi CBA stał się drugim największym (po Equity Bank) kredytodawcą dla klientów detalicznych w Kenii. Liczba rachunków depozytowych CBA wzrosła z niespełna 35 tys. w 2011 roku do ponad 5 mln we wrześniu 2013 roku¹⁵. Według danych CBA z września 2013 r. ponad 2 mln klientów aktywnie korzystało z M-Shwari, a od momentu uruchomienia platformy klienci ulokowali na swoich rachunkach w ramach systemu 20 mld KES. Skumulowana wartość kredytów udzielonych poprzez system M-Shwari zwiększyła się z 338 mln KES w styczniu 2013 roku do 3,2 mld KES w lipcu 2013 roku. Od listopada 2012 roku do początku września 2013 roku CBA otrzymał 24,19 mln wniosków o kredyty, z czego odrzucił 21,13 mln¹⁶. Według danych Safaricom przeciętna wielkość depozytu w ramach M-Shwari wynosiła 1000 KES, a kredytu 1100 KES¹⁷.

Obok systemu M-Shwari w Kenii funkcjonują również podobne do niego systemy. Przykładowo, w 2012 roku należące do kapitału indyjskiego przedsiębiorstwo telekomunikacyjne Bharti Artel uruchomiło platformę Copa Chapaa – Suahili służącą „pożyczaniu pieniędzy”. Mniejsze firmy specjalizujące się w udzielaniu mikrokredytów

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ *Mobile Money, Kenya – M-Shwari Success*, “Africa Research Bulletin: Economic, Financial and Technical Series” 2013, Vol. 50, Issue 4, s. 19952.

¹⁵ Warto dodać, że na koniec trzeciego kwartału 2013 r. w Kenii prowadzonych było 21,1 mln rachunków depozytowych, z czego ponad 7 mln przez Equity Bank. *CBA jumps to second biggest retail lender on M-Shwari accounts boosts*, <http://www.businessdailyafrica.com> (02.12.2013).

¹⁶ *Kenya's M-Shwari transactions hit \$445.9 million*, <http://www.theeastafrican.co.ke> (02.12.2013).

¹⁷ *Kenya Commercial Bank Launches M-Benki Loans & Savings Services*, <http://www.technologybanker.com> (02.10.2013).

również uruchomiły podobne platformy. Ze względu jednak nie nieporównywalnie małą – w stosunku do M-Shwari – liczbę użytkowników ich znaczenie pozostaje niewielkie¹⁸.

Z badań przeprowadzonych przez Bank Światowy w 2010 roku, a więc jeszcze przed uruchomieniem platformy M-Shwari, wynika że użytkowane systemu M-Pesa może zwiększać skłonność Kenijczyków do oszczędzania. Spośród przebadanych użytkowników M-Pesa 65% zadeklarowało posiadanie pewnych oszczędności, podczas gdy w przypadku osób, które nie korzystały z tego produktu, analogiczny odsetek wynosił 31%. Jeżeli chodzi o wielkość oszczędności, to osoby oszczędzające wyłącznie poprzez system M-Pesa odkładały miesięcznie przeciętnie 1305 KES. Dla porównania osoby, które wykorzystywały do gromadzenia oszczędności wyłącznie inne rachunki odkładały 2282 KES miesięcznie, a osoby które wykorzystywały zarówno M-Pesa jak i inne rachunki – 2959 KES. Jak zwrócono uwagę, różnica w kwocie oszczędności jest związana z faktem, że korzystający z rachunków bankowych są zwykle bogatsi i są w stanie oszczędzać więcej¹⁹.

5. Czynniki sukcesów kenijskiej bankowości mobilnej

U podstaw sukcesów bankowości mobilnej w Kenii leży kilka czynników związanych z niedorozwojem tradycyjnej bankowości, zapotrzebowaniem społeczeństwa na tani transfer pieniędzy pomiędzy osobami prywatnymi przebywającymi z dala od siebie oraz pomiędzy gospodarstwami domowymi i przedsiębiorstwami, a także zalety modelu bankowości mobilnej wprowadzonego w tym kraju. Na początku XXI wieku w Kenii było tylko 1000 placówek bankowych zlokalizowanych głównie w większych miastach. Mało też było bankomatów zapewniających dostęp do pieniądza gotówkowego. W efekcie ludność na znacznym obszarze kraju pozbawiona była dostępu do usług bankowych. W 2006 roku tylko 15% Kenijczyków posiadało rachunek bankowy. Z niedorozwojem infrastruktury bankowej zderzał się duży popyt na usługę przekazywania pieniędzy do rodziny przez pracujących z dala od domu Kenijczyków. Często nie mieli oni innej możliwości jak korzystanie z drogich usług kurierów, poczty czy firm zawodowo zajmujących się dokonywaniem przekazów pieniężnych, takich jak np. Western Union czy Money Gram. Do tego dochodził jeszcze czynnik dużej przestępczości w Kenii, który sprawiał, że przewożenie pieniędzy przez podróżnych było bardzo niebezpieczne²⁰.

W tej sytuacji pożądanym rozwiązaniem było stworzenie i rozwój systemu płatności telefonicznych. Na akceptację przez osoby prywatne, a później także przedsiębiorstwa modelu płatności mobilnych M-Pesa wpłynęły jego prostota, bezpieczeństwo, elastyczność, a przede wszystkim niskie opłaty za transfer pieniędzy, począwszy od 9 centów, co ma istotne znaczenie dla tysięcy ubogich obywateli Kenii. Opłaty za transfer są niskie, ale wzrastają one wraz z kwotą przesyłanych środków (zob. tab. 2).

Tablica 2. Opłaty za transfer pieniędzy pobierane w systemie M-Pesa

Kwota przesłanych środków (w euro)	Wysokość opłaty (w euro)
0,09-0,44	0,03
0,45-0,91	0,05
0,91-4,25	0,23
(...)	(...)
454,55-636,36	0,90

Źródło: Dane Safaricom z 2012 roku.

¹⁸ *Mobile Money, Kenya...*, s. 19952.

¹⁹ G. Demombynes, A. Thegeya, op. cit., s. 12-13.

²⁰ *Why does Kenya lead the world in mobile money?*, "The Economist", May 27th, 2013, s. 2011.

System M-Pesa od samego początku nie napotykał barier prawnych, ponieważ regulator rynku finansowego zgodził się na jego wprowadzenie na zasadzie eksperymentu, bez konieczności czekania na przyjęcie przez parlament odpowiednich regulacji prawnych. Nie bez znaczenia było też to, że inicjator oferowanych płatności telefonicznych, Safaricom, prowadził działalność operacyjną na terytorium całego kraju i zaproponował przyszłym agentom M-Pesa korzystne warunki współpracy. Zachętą do korzystania z płatności mobilnych były wspomniane już niskie opłaty.

Zakończenie

Płatności mobilne w Kenii bardzo szybko zostały zaakceptowane w społeczeństwie jako wygodna, prosta i tania forma płatności. Z czasem pozabankowe platformy elektroniczne z M-Pesa na czele zaczęto wykorzystywać także do pozyskiwania drobnych oszczędności i uzyskiwania mikrokredytów, ale w tej dziedzinie sukcesy nie są jeszcze tak spektakularne jak w dziedzinie transferów pieniężnych. Bankowość mobilna w Kenii, która w zasadniczej części nie jest oferowana przez banki, wpisuje się w postępujący na świecie proces dezintermediacji na rynku usług bankowych. Pozytywne wyniki osiągnięte w Kenii stanowiły zachętę dla innych operatorów telekomunikacyjnych do oferowania usług płatniczych w pozostałych krajach afrykańskich. Wydaje się, że proces rozwoju bankowości mobilnej będzie nadal postępować, co pozwoli przezwyciężyć bariery rozwoju społeczno-gospodarczego wynikające z niedorozwoju w wielu krajach tradycyjnej bankowości depozytowo-kredytowej.

Literatura

1. Ambasada RP w Nairobi, *Kenia. Współpraca dwustronna*, <http://www.nairobi.msz.gov.pl> (10.11.2013)
2. *CBA jumps to second biggest retail lender on M-Shwari accounts boosts*, <http://www.businessdailyafrica.com> (02.12.2013)
3. Communications Commission of Kenya, <http://www.cck.go.ke> (02.10.2013)
4. Demombynes G., Thegeya A., *Kenya's Mobile Revolution and the Promise of Mobile Savings*, The World Bank, Africa Region, Washington, D.C., March 2012
5. http://www.safaricom.co.ke/mpes_timline/timeline.html (10.11.2013)
6. *Kenya Commercial Bank Launches M-Benki Loans & Savings Services*, <http://www.technologybanker.com> (02.10.2013)
7. *Kenya's M-Shwari transactions hit \$445.9 million*, <http://www.theeastafrican.co.ke> (02.12.2013)
8. Mas I., Omwansa T., *NexThought Monday – A Close Look at Safaricom's M-Shwari: Mobile, yes, but how 'cool' is it for customers?*, December 10, 2012, <http://www.nextbillion.net> (02.12.2013)
9. *Mobile Money, Kenya – M-Shwari Success*, "Africa Research Bulletin: Economic, Financial and Technical Series" 2013, Vol. 50, Issue 4
10. Perry A., Wadhams N., *Kenya's Banking Revolution*, „Time”, 31 January 2011
11. Schiereck D., Tielmann A., *Von Kenia lernen?* „Die Bank” 1/2013
12. *Why does Kenya lead the world in mobile money?*, "The Economist", May 27th, 2013, s. 2011
13. *Wirtschaft in Kenia, Botschaft der Bundesrepublik Deutschland Nairobi*, <http://www.nairobi.diplo.de> (10.11.2013)
14. *World Development Indicators*, <http://databank.worldbank.org> (05.11.2013)

KENYA – WORLD LEADER IN MOBILE PAYMENTS

Summary

In the last decade, there has been a real revolution in the Kenyan banking associated with the development of mobile telephony and mobile payments in the reporting country. In 2007, the largest mobile operator in Kenya launched M-Pesa system which is an innovative solution that enables its users to make mobile payments. M-Pesa system has become a big success. Nowadays, the Kenya's inhabitants have access to other basic financial services while using their mobile phones. In particular, they can make savings and access loan products.

Keywords: Mobile banking, mobile payments, Kenya

prof. UG, dr hab. Eugeniusz Gostomski
Uniwersytet Gdański, Wydział Ekonomiczny
Instytut Handlu Zagranicznego,
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
e-mail: egostomski@wp.pl

dr Tomasz Michałowski
Uniwersytet Gdański, Wydział Ekonomiczny
Instytut Handlu Zagranicznego,
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
e-mail: tomasz.michalowski@wp.pl